

הן משתיים הרגליים חסרה את רק אחת

על כמה מאפיינים סגנוניים של יצירות מרים ילן

מאת מירי ברוך

נות משמעות אמוציונאלית (פיסחת, מס־כנה, עיוור — אין עיניים). כל אלה כשהם מתחברים לנושאים המרגשים — בונים יצירות אמוציונאליות מאד, שאין דומה להן, כמדומה לי, בין יוצרי ספרות הילדים בני דורה.

השימוש בסגנון הריגושי מופיע בשי־רת מרים ילן גם בנושאים שאינם אמוצ־יונאליים מטבעם. כך למשל, דני, שאינו רוצה להתרחץ, גורם לבכיו של הסבון, להתפחותה של מברשת השיניים ולכעסו הרב של הברז. דני שמרוב ריצה נקב חור בגרב, גורם למבע אמוציונאלי חזק של כל הנוגעים בדבר :

ויצאות הבהונות / ורוגות וטוענות דני דן,
ילד רע / את ביתנו הוא קרע.
והגרב המסכן / ליל תמים הוא מתאונן
מתאונן ומתאונן / זה הגרב המסכן...

סגנון אמוציונאלי כזה טומן בחובו סכ־נות ל"קייטש" ולעודף סנטימנטליות ואף אם לילד הקטן, הננוען של שירי מרים

יצירתה של מרים ילן היא אמוציונאלית מאד. וזהו, דומה, הקו המאפיין ביותר את יצירתה: נושאי היצירות הם פאת־טיים מאד: ילדים נחטפים ע"י צוענים, אדם גידם, חסר זרוע, בובה פיסחת וקר־חת, ילד שאביו נהרג בקרב ובדומה להם — ולצידם נושאים סנטימנטליים: ילדה המחכה לחבר שאינו מגיע, ילד נבגד ע"י חברתו שהלכה לשחק עם ילד אחר, ילד שאמו אינה מבינה אותו במשחקיו ונוזפת בו על שהיכה את הדוד, ילדה גוססת הניצלת ברגע האחרון ע"י סם מרפא שמביאה לה הדודה, חייל המסב לסדר־פסח עם משפחה זרה לו וכדו'.

הנושאים הפאתטיים והסנטימנטליים האלה מקבלים עוצמה נוספת באמצעות הסגנון הריגושי, שבו בחרה מרים ילן לעצבם. סגנון המכנה את הרגשות בשם ("האיש היה עצוב, מאד מאד עצוב").

הסגנון הריגושי המאופיין גם על־ידי חזרות מרובות, משפטים קטועים וקצ־רים, פניות ישירות, שימוש במלים הטעור־

1. דברים שהושמעו ב"קול ישראל", במלאת שבעה למותה של מרים ילן.

ילן, אין עדיין מושגים של "כמויות מתאימות", ולכאורה, משום שהדברים מעוצבים בשפה רגשית המובנת לילד, יכלה מרים ילן להשאירם עם "העודף האמוציונאלי". אולם כמשוררת של ממש, השכיחה מרים ילן "ללכת על החוט הדק" ולא ליפול אל הרגשות העודפת.

האמצעים למיתון הרגשות העודפת היו מוכרים לה היטב, ובדיקת מדגם גדול מיצירותיה עשוי היה להראות הן את הדרך לבניית פאתוס והן את הדרך כים למיתוננו. בסקירה זו ברצוננו להתעכב על שני אמצעים בהם נקטה מרים ילן במיתון האמוציונאליות העודפת.

א. **ההומור**: ביצירות סנטימנטליות (שבהן הסיטואציה הטראגית היא ארעית) ממתנת מרים ילן את הרגשות העודפת ע"י אמירות הומוריסטיות לסוגיהן. כך למשל, בשיר "מעשה בחתול ובשוטר" (יש לי סוד" עמ' 16), מטיילת ילדה עם אמה ברחוב ורואה חתול. הילדה רצה אחר החתול ותוך כדי כך נעלמת אמה מעיניה.

ופתאום — שוטר. / עומד ואומר / לאן זה הגברת / כל כך ממחרת? / ואימא אמא? / אמרתי: חתול... / — אולי הלכה קדימה / אמרתי: חתלתול...

ואולי הלכה לשם?

אמרתי: אפרפר כזה, עם שפם.

אמר: מי? / אמרתי: חתול.

יותר השוטר / דבר לא דיבר.

הושיב אותי על הזרוע / גבוה גבוה, והלך.

היו לשוטר רגליים / מן הים עד ירושלים /

ואני בכיתי, ושפם לא היה לו.

בכיתי, בכיתי, בכיתי, / ופתאום מה ראיתי?

אמא!

הילדה, שאמה אבדה לה, הנבהלת מן

השוטר, ושגם החתול אבד לה, יכלה לבכות ולבכות ולבכות כפי שהיא "באמת עושה" בשיר, אלא שגם הסיטואציה המרגשת וגם העיצוב הרגשי נראו, כנראה למרים ילן, עודפים מדי, וכדי למתן את הפאתוס היא נזקקת לשלושה אמצעים קומיים:

1) **דו־שיח של חרשים**, כשהאחד (השוטר) מדבר על אמא (היא) ואילו הילדה מדברת על החתול: אולי הלכה לשם / אמרתי אפרפר כזה עם שפם...

2) **שימוש בדימוי מוגזם בכיוון הקומי**: והיו לשוטר רגליים / מן הים עד ירושלים.

3) **בניית אנלוגיה קומית**, המשווה בין השוטר לבין החתול:

היא מחפשת חתול עם שפם

היא מוצאת שוטר בלי שפם...

ב. **השלמה עם החסר**:

מוטיב השלמה עם החסר אינו אופייני לספרות ילדים. בדרך כלל, אופייני לספרות הילדים "הסוף הטוב", פיה או "גמד סיפורון" הבאים ומתקנים את כל הפגמים והשלם שהופר ונחבל — חוזר לקדמותו.

מרים ילן נמנעת, כמעט תמיד, משימוש ב"סוף הטוב" הקונב:ציונאלי, ומביאה את הנמען שלה ל"סוף טוב" מסוג אחר, להשלמה עם החסר. הטוב, אצלה, אינו המושלם אלא זה האוהב אותך והנאהב על ידיך, ואין זה חשוב אם הוא גם פגום. בסיפור ה"דב" (שיר הגדי 80—75) מחב־לת רותי, שלא במתכוון בדוב שלה, היא רוחצת אותו באמבטיה ומשכיבה אותו להתייבש בשמש, וכך, נושרות שערותיו ואלה שנשארו — דהו, עינו האחת כבר

נשרה ואוזנו מרוטה. הדוב מאיים על רותי (באמצעות הדודה מירה) שאם רותי לא תיטיב את דרכיה עמו הוא יברח ממנה ויחזור אל ארץ הבובות, ארץ ממנה באים כל הצעצועים לשמח את הילדים. רותי, שלא נתכוונה לחבל בדוב נבהלת מן הדברים:

— דודה מירה, הוא לא יתעורר? וקולה רעד.

— אני מקווה, אמרתי, אני אשתדל ואחפש בחנויות אולי אמצא עין חדשה בשבילו. — והאוזן? — וקולה כבר לא רעד כל כך.

— האוזן — אני אתפור אל ראשו בחוט טוב וחזק וזה יחזיק יפה.

— והשערות? — שאלה רותי והביטה אל תוך עיני. [...]

— לבסוף אמרתי: השערות אבודות ואי אפשר להחזירן ורותי שתקה ונאנחה, ואני נאנחתי...

אחרי הרחיצה שאלה רותי בסוד: דודה מירה, הדוב לא יחזור אל ארץ הבובות? — לא — אמרתי, לא רותי, הוא אוהב אותך והוא לא יחזור אל ארץ הבובות.

עם זאת, מרכז הכובד של הסיפור הוא לא בתיקונו של הדוב דווקא אלא, וב- עיקר, ביחס שלה לדוב, וברגשותיהם ההדדיים. רותי אוהבת אותו והוא אוהב אותה למרות הפגמים, למרות החסר. האהוב או הנאהב אינם צריכים להיות מושלמים על מנת להיות כאלה וטועים אלה החושבים שהצורה החיצונית תקבע אם לאהוב או להיות נאהב, הרגשות נעלים מן הצורה החיצונית ומי שחושב אחרת — טועה, שהרי היופי אינו רק צורה חיצונית:

אין אני יודעת למה

הם אומרים פיסחת את?

הן משתים הרגליים

חסרה את רק אחת?

ואומרים לי את קרחת

ואומרים שבור אפך...

אין אני יודעת למה

הם אינם רואים יופיך?

אל תשימי לב לאלה,

האמיני לי בתי —

אלישבע את נחמדת

את יפה אהובתי...

לסיכום:

מרים ילן שמה בפי גיבורי יצירותיה תיאורים מפורשים של רגשות: הם כר- עסים, רוטנים, מתאוננים, בוכים, מתייפ- חים וכן שמחים ואוהבים. רגשנות זו מאופקת, לעיתים, על-ידי הומור עצמי, או שהיא "נורגיעה עצמה" על-ידי הש- למה עם החסר. יש גם דרכי מיתון ואיפוק נוספים, אולם ראוי לציין כי לא תמיד מתקיים מיתון בטכסט; בחלק מן המקרים, כשאין אפשרות להשלים עם החסר והפאתוס חזק מאד כדוגמת ילד, שאביו נהרג; איש שידו נקטעה ואחרים

אין ספק שזוהי יצירה העשויה לשמש היטב את אנשי ה"ספרות הטיפולית". דברים אבודים לא ניתנים תמיד לתיקון כפי שמקובל לראות בדרך כלל, בספרות הילדים.

מרים ילן מראה כאן שלוש התיחסויות לחפצים שחובלו:

- (1) כאלה שאי אפשר לתקנם כלל (הש- ערות שנשרו).
- (2) כאלה שניתן לתקנם חלקית (אולי אמצא עין דומה).
- (3) כאלה שניתן לתקנם כמעט מבלי שיורגש שנפגמו.

— או אז נוקטת מרים ילן בפאתוס סמוי, שעוצמתו לגבי הנמען, חזקה ביו־תר, משום שכאן אין הדברים נאמרים במפורש אלא משתמעים מן הטכסט. דומה שכוחה של מרים ילן דווקא בהתמודדות עם נושאים אמוציונאליים. היא לא נרתעה משום נושאים פאתטיים,

---

7. השווה בהקשר לכך את דבריו של משה בן־שאול: "מכיר אני ילדונת קטנה, שזה עתה התחילה ללכת לגנון, ואף־על־פי כן יודעת היא לדקלם בעל־פה את כל השירים מתוך 'אצו רצו גמדים' " (דבר לילדים, 20.6.1956, עמ' 4). והרצליה רו סיפרה על ילדה ששמעה את מרים ילן־שטקליס קוראת משיריה והגיבה: "איזו מין משוררת היא — כותבת שירים שכולם מכירים אותם...".